

AMAZIC

TERRITORIS ON ES PARLA

És la llengua del nord d'Àfrica. Es parla sobretot al Marroc i a Algèria i és la llengua dels Tuaregs (Líbia, Nigèria, Burkina Faso, Níger i Mali). També hi ha parlants d'amazic a Mauritània, Tunísia i Egipte. Al Marroc té uns 12 milions de parlants (són el 40% de la població), i a Algèria 7 milions (un 25% de la població). Pel que fa al nom de la llengua, al costat del terme autòcton amazic, s'ha utilitzat de manera generalitzada el mot berber.

DIVERSITAT INTERNA/ VARIACIÓ GEOGRÀFICA

A Catalunya hi són presents, sobretot, les varietats marroquines: tarifit o rifeny (nord-est del Marroc), bereber o tamazight (centre-est) i taixelhit (sud-oest). No hi ha una bona intercomprensió entre els parlants de les diferents varietats, ja que presenten moltes diferències. Les varietats algerianes són el cabilenc o taqbaylit al nord-est, el taixawit o xaui al sud, i el tamzabit o mozabita al Mzab, al centre-nord. Hi ha illes de parlants d'amazic també a Tunísia, Líbia i Egipte. D'aquest últim país destaca l'oasi de Siwa, habitat per 25 mil persones, majoritàriament berberòfones. També són un grup important de parlants els tuaregs (que parlen tamahaq i tamaixeq), a l'àrea d'Algèria, Líbia, Nigèria, Burkina Faso, Níger i Mali.

NOMBRE APROXIMAT DE PARLANTS AL MÓN

Té aproximadament 40 milions de parlants al món.

ESTATUS JURÍDIC I DE FACTO

A Algèria va adquirir l'estatus de llengua nacional el 2002, i al Marroc la de cooficial, al costat de l'àrab, l'any 2012. Al Níger i a Mali és llengua nacional des de 1960. Al Magrib, la ideologia dominant és àrab i islàmica, i per tant tradicionalment hostil a la llengua amaziga.

Durant molt de temps no ha tingut reconeixement jurídic, tot i que poc a poc ha anat entrant a l'ensenyament: des dels anys 90, a Algèria ha entrat a l'ensenyament universitari i secundari. Al Marroc es va introduir a primària el 2003, després de la creació, el 2002, de l'Institut Royal pour la Culture Amaizgh. A Algèria va adquirir l'estatus de llengua nacional el 2002, i al Marroc la de cooficial, al costat de l'àrab, l'any 2012. Al Marroc, tot i l'estatus institucional, l'amazic viu en situació subordinada enfront d'altres llengües com l'àrab marroquí. Tot i l'estatus institucional de què gaudeix l'amazic en alguns països nord-africans, la realitat sociolingüística és diferent des de la globalització i l'èxode rural, i a causa de l'escolarització, els mitjans de comunicació, etc. Fins i tot en les grans regions berberòfones del Marroc o d'Algèria l'amazic viu en situació subordinada enfront de l'àrab clàssic, el francès i, sobretot, l'àrab magrebi, malgrat els militants a favor de la revitalització de la llengua i la cultura amazigues.

FILIACIÓ

Família afroasiàtica (com l'hebreu, l'àrab, el haussa i el somali).

La distància lingüística entre els diferents membres d'aquesta família és molt gran; això fa que, per exemple, sigui una llengua molt diferent de l'àrab, que pertany també al grup afroasiàtic. Tot i la distància genètica, el llarg contacte entre totes dues ha produït influències mútues molt importants.

ESTATUS oralitat / escriptura

L'amazic és una llengua eminentment oral (tot i que sempre hi ha hagut literatura, encara que poca, escrita en amazic). Existeix un alfabet específic per a aquesta llengua que ha estat mantingut pels tuaregs, el tifinag. És d'origen molt antic i conserva signes que ja es feien servir en les inscripcions líbiques. Actualment l'ús escrit es difon de manera progressiva. Pel que fa a la tria del sistema d'escriptura per codificar aquesta llengua, davant les tres opcions possibles –tifinag, escriptura àrab i alfabet llatí-, sembla que l'ús de l'escriptura llatina és la que té més possibilitats d'imposar-se, al costat d'un ús emblemàtic del tifinag. Tot i la tendència a utilitzar l'alfabet llatí, l'IRCAM (Institut Royal de la

Culture Amazighe) ha establert que el sistema d'escriptura oficial al Marroc per a aquesta llengua és el tfinag. El nom de la llengua en tfinag és □□□□□□□□.

TRETS FORMALS BÀSICS

Fonètica

1. En rifyen, la /a final de síl·laba es pronuncia *r*. Poden pronunciar, per exemple, *carma* en lloc de calma, o *mar* en lloc de mal.
2. La *r* que segueix una vocal a final de síl·laba es vocalitza (fan un so semblant a la neutra catalana per això poden dir *taageta* en lloc de targeta).
3. En amazic hi ha només tres vocals (a, i, u), a més d'una vocal neutra. Això pot provocar que hi hagi confusió a l'hora de pronunciar els sons de e (oberta i tancada) i de o (oberta i tancada). És possible, doncs, que pronunciïn *fir* en lloc de *fer*, per exemple.

Morfologia i sintaxi

1. En amazic no hi ha article. Això pot provocar que en català no el facin servir quan cal, o bé que el posin en llocs on no n'hi hauria d'haver (*aniré amb l'avió* en lloc de *aniré amb avió*).
2. L'expressió del nom genèric en amazic està condicionat pel nom en si: no sempre és plural o singular. Això pot ocasionar errors en català. *Llenya*, per exemple, és plural en amazic però no en català.
3. En amazic no hi ha equivalent als pronoms febles *en* i *hi*, i per tant els poden ometre.
4. En lloc d'organitzar els verbs en distincions temporals (present, passat i futur), ho fan amb distincions aspectuals (és a dir, segons si l'acció és acabada o no). Això pot generar un ús inadequat dels temps verbals i combinacions del present i del passat per a la mateixa situació. Així, per exemple, poden generar oracions com ara: *va caminant i li va sortir això*.
5. Com que en amazic disposen d'un recurs morfològic per generar verbs que expressen causa, pot ser que ometin el verb *fer* a les

perífrasis causatives en català (poden dir, per exemple, *ens ha riure* en lloc de *ens ha fet riure*).

6. En amazic no hi ha l'equivalent als verbs pronominals del català, i per això hi pot haver confusions en l'ús d'aquests verbs (poden dir, per exemple, *no teníem feina i hem quedat al pati* en lloc de *no teníem feina i ens hem quedat al pati*).
7. L'ordre dels constituents de l'oració en amazic és diferent del català (verb-subjecte-objecte), i per això poden col·locar inadecuadament el subjecte darrere del verb, i dir oracions com *treballa en Karim a l'escola'* en lloc de *en Karim treballa a l'escola*.
8. En amazic, les oracions que en català es construeixen amb els verbs *ser, estar i haver-hi* es construeixen sense verb, i per això poden ometre'l en català i dir oracions com ara *El llibre ell obert* en lloc de *El llibre és obert*.

LLENGUA I INTERACCIÓ SOCIAL

Tot i que hi ha fórmules per saludar en amazic (que reproduïm a continuació), habitualment per a aquest tipus d'interaccions els parlants utilitzen l'àrab, i poden no conèixer les formes amazigues, de nova creació o recuperades del tuareg:

hola	azul / azul fellawn	adéu	ar tufat
com estàs?	mamec tedjid?	fins aviat	ar xeminni
bon dia	tifawin	fins demà	ar askka
bona tarda	timekliwin	gràcies	tanmmirt
bona nit	timnsiwin		

LÈXIC

Algunes realitats són anomenades de manera diferent en amazic i en català. Aquí recollim alguns exemples de camps semàntics bàsics:

Parts del cos

En amazic hi ha diverses categories per referir-se a 'cabell' i 'pèl', i només un mot per designar 'braç' i 'mà':

Cabells curts d'home	acær (àrab)	Cabells (comptables)	azybibn
Cabells llargs de dona	acuwwaf	Braç & mà	afus
Pèls del cos	izuṭṭn, acær (àrab)		
Pèls de l'aixella i púbics	izagg□n		

Emocions associades a òrgans

Les emocions associades als òrgans poden variar entre les llengües. En català, per exemple, l'amor s'associa al cor. En amazic també, però quan és molt intens (per exemple, l'amor als fills), s'associa al fetge, al *tasa*.

Termes de parentiu

En amazic hi ha maneres diferents de categoritzar els familiars respecte al català. Aquí reproduïm només l'exemple de 'cunyat', per al qual tenen diversos mots per referir-s'hi segons el sexe del germà amb què està relacionat i la relació que hi manté. Alguns mots per a cunyat també es poden referir a 'sogra', 'gendre', etc., tal com es pot veure als exemples:

cunyat (marit de la germana d'un home)	nsib
cunyat (marit de la germana de la muller)	aslif
cunyada (germana de la muller, muller del germà d'una dona)	taslift
cunyat (germà del marit, marit de la germana del marit)	aluws
cunyada (germana del marit)	taluwst

cunyada (dona del germà del marit)	tanuḏt
cunyat (germà de la muller, marit de la germana d'una dona)	adegg□al
sogre (pare de la muller) / gendre	
cunyada (muller del germà de la muller, muller del terme d'un home) /	tadegg□alt
sogra (mare de la muller)	

Sistema numeral

Tot i que l'amazic (columna de l'esquerra) té un sistema numeral propi de base deu com el català, habitualment utilitzen els mots àrabs (columna de la dreta) per als números:

1	ijj	wahit	5	semmus	xemsa	9	tza	tsaεa
2	sin	tnayn	6	sḏis	setta	10	mraw	εacra
3	kraḏ	tlata	7	sa	sbaεa	100	timiḏi	mia
4	kuz	rbaεa	8	tam	tmeniya	1000	ifḏ	elf

També per als mesos de l'any, al costat de les formes d'origen llatí, s'usen les formacions amb el nom àrab *char* 'mes' i els numerals del mateix origen. Per als dies de la setmana s'utilitzen mots àrabs precedents del numeral de diumenge a dijous (a més del mot per a 'reunió' el divendres i la paraula d'origen hebreu per dissabte):

Diumenge	lhed	Dijous	lexmis
Dilluns	tnayn	Divendres	jjemεa

Dimarts	tlata	Dissabte	ssabt
Dimecres	lerbac		
ESTATUS CULTURAL DE LA LLENGUA			
<p>Hi ha molta literatura de tradició oral pròpia de la cultura amaziga: poesia, narrativa i formes breus o jocs lingüístics. També hi ha literatura escrita en aquesta llengua, especialment poesia i narrativa, que poc a poc ha deixat enrere els temes propis de la literatura oral i ha anat incorporant temàtiques polítiques i socials. Tot i així, no ha estat considerada tradicionalment llengua de cultura. És parlada sobretot per una majoria de tradició musulmana, pels quals la llengua sagrada és l'àrab clàssic, i fins i tot parlants monolingües amazics utilitzen l'àrab sense comprendre'l.</p> <p>L'eufemisme hi és molt present, ja que aquesta llengua és parlada per una societat tradicional en què, en situacions públiques, formals, en presència de dones, de persones més grans o d'ancians, la menció a algunes realitats està sotmesa a normes molt estrictes: tot allò que pot evocar la sexualitat o la reproducció, les funcions corporals, la mort, la mala sort, alguns animals de mal auguri, etc., ha de ser evitat o anomenat de manera indirecta.</p>			
RECURSOS SOBRE LA LLENGUA DISPONIBLES A BARCELONA			
<ul style="list-style-type: none"> • Casa Amaziga de Catalunya: entitat de Barcelona que té la voluntat de ser el referent del Poble Amazic a Catalunya i un punt de trobada entre la ciutadania amaziga i catalana. https://casaamaziga.wordpress.com/ • Observatori Català de la Llengua Amaziga (no està actiu en l'actualitat): grup d'especialistes i universitaris que treballen en l'àmbit de la recerca, l'ensenyament i la difusió de la llengua i la cultura amazigues. http://observatori-llengua-amaziga.blogspot.com.es/ • Grup d'Estudis Amazics (GEA), amb vincles amb l'IRCAM (Marroc) o l'INALCO (París). • Tamtut: associació de dones amazigues, amb seu a Barcelona, per a la difusió de la cultura amaziga i l'intercanvi. 			

<http://www.tamettut.cat/>

- Informatiu en amazic taixelhit a Barcelona Televisi ó (no en l'actualitat): <http://www.btv.cat/btvnoticies/2012/12/30/info-amazic-taixelhit-68/>

EFEMÈRIDES DESTACADES DEL CALENDARI FESTIU (associat a llengua/cultura)

Primavera amaziga (*tafsut imazighen*): conjunt de manifestacions que en origen reclamaven l'oficialització de la llengua amaziga. La primera va ser el 20 d'abril a la Cabília i a Alger. Actualment se celebra amb reivindicacions i activitats culturals allà on hi ha comunitats amazigues.

BIBLIOGRAFIA

Bounfour, A. (2013). Littérature berbère traditionnelle. *Encyclopédie berbère*, 28-29 | *Kirtēsii – Lutte* [En línia: <http://encyclopedieberbere.revues.org/355>]

Chaker, S. (2013). L'officialisation de tamazight (Maroc/Algérie): quelques réflexions et interrogations sur une dynamique aux incidences potentielles considérables. *Asinag. Revue de l'IRCAM*. Vol. 8: *L'officialisation de l'amazighe: défis en enjeux*. Rabat

Ferrerós, C. (2016). *Categorització semàntica de les parts del cos en català i en amazic: un estudi compartiu*. Tesis doctoral, Universitat de Girona

Lamuela, X. (2002). *El berber: estudi comparatiu entre la gramàtica del català i la del berber o amazig*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Benestar i Família.

